

DEZVOLTAREA REGIONALĂ PRIN OCHII MEMBRILOR CRD CENTRU

8 opinii sincere

despre problemele actuale
ale dezvoltării regionale

Regiunea de Dezvoltare Centru

Ialoveni, 2021

Coordonator:

Veronica Butnaru, expert independent

Sprijin informațional:

Alina Bujor-Luca, ADR Centru

Dinu-Cristian Ciubotaru, ADR Centru

Acest material informativ a fost elaborat în cadrul proiectului „Suport pentru Consiliul Regional pentru Dezvoltare din Regiunea de Dezvoltare Centru”, implementat de Agenția de Dezvoltare Regională Centru cu suportul financiar al proiectului „Modernizarea Serviciilor Publice Locale în Republica Moldova”, implementat de GIZ Moldova.

Dezvoltarea regională prin ochii membrilor CRD Centru : 8 opinii sincere despre problemele actuale ale dezvoltării regionale / Consiliul Regional de Dezvoltare Centru, Agenția de Dezvoltare Regională Centru ; coordonator: Veronica Butnaru ; sprijin informațional: Alina Bujor-Luca, Dinu-Cristian Ciubotaru. – Ialoveni, 2021 (Tipogr. „Dira-AP”). – 48 p. : fot., tab. color.

Apare cu suportul financiar al proiectului „Modernizarea Serviciilor Publice Locale în Republica Moldova”, implementat de GIZ Moldova. – 100 ex.

ISBN 978-9975-4424-8-0.
332.1(478)
D 35

Tipar: „Dira-AP” SRL

CUPRINS

Abrevieri | 4

Cuvînt de salut | 5

Introducere | 6

Opinii

Svetlana Rotundu, președinte, Rezina | 13

Mihail Silistraru, președinte, Ialoveni | 17

Ion Plămădeală, primar s. Izbiște, Criuleni | 22

Petru Răbdău, primar com. Rădeni, Strășeni | 26

Violeta Petre, ONG, Ungheni | 31

Octavian Zelinski, ONG, Anenii Noi | 34

Nicolae Melnic, antreprenor, ex-primar, Călărași | 37

Veaceslav Guțuțui, ex-viceministru MDRC | 41

ABREVIERI

AAC	Aprovizionare cu apă și canalizare
ADR	Agenție de dezvoltare regională
APL	Administrația Publică Locală
CRD	Consiliu Regional pentru Dezvoltare
CRS	Comisie Regională Sectorială
CNCDR	Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale
DR	Dezvoltare regională
FEN	Fondul Ecologic Național
FNDR	Fondul Național de Dezvoltare Regională
GAL	Grup de Acțiune Locală
GIZ	Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei
MADRM	Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului
MDRC	Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor
PRS	Program Regional Sectorial
RDC	Regiunea de Dezvoltare Centru
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională

CUVÎNT DE SALUT

Viorel JARDAN,
director ADR Centru
secretar CRD Centru

Dragi cititori,

Pentru cei pentru care „dezvoltarea regională” înseamnă mai mult decât un concept abstract, broșura de față o văd ca fiind o oportunitate de a-i cunoaște „pe viu” pe cei care se ocupă sau s-au ocupat din plin cu acest domeniu inter-sectorial, domeniu care anul trecut a împlinit 10 ani de când a fost „lansat pe piață”.

Pentru cei care cunosc „dezvoltarea regională” doar din auzite și ar fi interesați să pătrundă rapid în temă, acest material informativ ce conține diverse opinii ale reprezentanților celor patru categorii implicate în CRD vine să pună în față, într-un mod mai puțin formal sau tehnic, problemele reale cu care se confruntă domeniul dezvoltării regionale, perceput uneori destul de diferit și contradictoriu de tot spectrul de actori implicați: aleșii locali, asociațiile obștești, sectorul privat, administrațiile raionale și decidenții de nivel central.

Îmi doresc ca acest efort consolidat și așternut pe hîrtie al membrilor și ex-membrilor CRD să fie un stimul real de a accelera și valorifica potențialul pe care îl are cu adevărat CRD-ul, precum și să constituie o bună practică de sporire a transparenței și libertății de exprimare pe dimensiunea dezvoltării regionale.

INTRODUCERE

Legea 438 cu privire la dezvoltarea regională (DR) a fost adoptată de Parlament în ultimele zile ale anului 2006. În octombrie 2008, la inițiativa guvernării de atunci, a fost convocat și constituit Consiliul Regional de Dezvoltare (CRD) Centru, a fost stabilit orașul Ialoveni ca sediu al Regiunii de Dezvoltare Centru, a fost ales președintele CRD Centru și vicepreședintele acestui organ. CRD-urile au devenit funcționale în 2010, atunci când a fost inițiată implementarea „de facto” a politicii de DR.

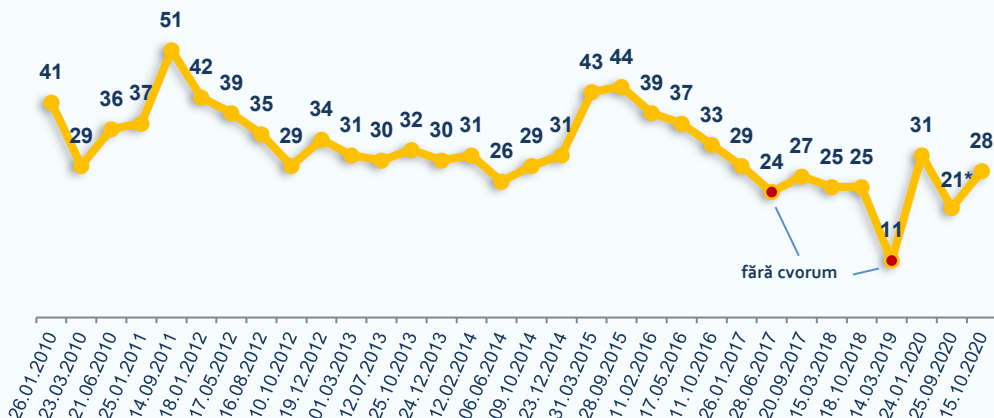
Conform Regulamentului de organizare și funcționare a CRD Centru (aprobat pe 21.10.08), CRD este structura regională deliberativă, fără personalitate juridică, constituită în vederea elaborării, coordonării și monitorizării politicii de DR la nivelul Regiunii de Dezvoltare Centru, formate din 13 raioane: Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hîncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești și Ungheni. CRD-ul are 52 de membri, fiind alcătuit din președinții raioanelor componente și câte un reprezentant al asociațiilor de primari, societății civile și sectorului privat din fiecare raion al regiunii.

Pe parcursul ultimului deceniu de implementare a politicii de DR, CRD Centru a fost antrenat în multiple exerciții de programare regională, de selectare a proiectelor prioritare pentru finanțare din Fondul Național de Dezvoltare Regională (FNDR), membrii CRD fiind instruiți prin intermediul atelierelor de instruire, vizitelor de studii și schimbului de experiență cu alți actori implicați în procesul de DR. Totuși, o serie de factori politico-administrativi au afectat într-o măsură memoria

instituțională a acestui organ, precum și continuitatea unor inițiative centrale, regionale sau locale. Broșura de față își propune să prezinte cititorului interesat opiniile și experiențele trăite de membrii CRD Centru din diferite mandate, nu să evalueze sau să aprecieze activitatea acestui consiliu, entitate-cheie pentru guvernarea regională. Membrii CRD Centru care s-au oferit să împărtășească din gândurile lor fac parte din tot spectrul de categorii reprezentante în CRD: administrația publică locală de ambele niveluri, sectorul asociativ și sectorul privat. Pe finalul broșurii, cu un punct de vedere vine și reprezentantul administrației publice centrale, care a activat în calitate de viceministru în primii ani de aplicare în practică a politicii de DR.

Pe parcursul activității sale, CRD-ul a întâmpinat diverse provocări, dar și experiențe pozitive. Una din provocările majore care s-a manifestat practic în toate mandatele consiliului (mai acut în ultimele mandate) este rata de participare scăzută a membrilor, în special pe final de mandat. Din cele mărturisite de membrii CRD, precum și din statistica celor prezenți la ședințe, se poate observa că activitatea CRD-urilor s-a manifestat mai activ în perioada desfășurării Apelurilor de propuneri de proiecte, APL-urile fiind mai mult interesate de promovarea proiectelor investiționale proprii zonelor pe care le reprezintă. Totodată, prevederile stabilite în actele normative privitor la constituirea CRD, determină în cazul regiunilor de dezvoltare Centru și Nord o componență numeroasă a acestor structuri care, deseori, creează dificultăți de organizare și funcționare.

**Nr. membrilor CRD Centru participanți la ședințe
(de la instituirea CRD până în prezent)**

*În mandatul actual al CRD Centru (2019-2023), componența este de 40 de membri, în urma concursului public fiind selectați 5 reprezentanți ai sectorului privat și 10 ai celui asociativ.

Data alegerii	Președinte CRD Centru	Vicepreședinte CRD Centru
26.01.2010	Mihail Silistraru, președinte r-ul Ialoveni	Olga Gherman, primarul com. Verejeni (Telenești)
14.09.2011	Grigore Cobzac, președinte r-ul Hîncești	Vasile Bîtcă, președinte r-ul Nisporeni
31.03.2015	Lilian Popescu, președinte r-ul Ialoveni	Boris Burcă, președinte r-ul Telenești
28.09.2015	Eleonora Graur, președinte r-ul Rezina	Alexandru Botnari, primar mun. Hîncești
24.01.2020	Ghenadi Mitriuc, președinte r-ul Ungheni	Iurie Levinschi, președinte r-ul Hîncești

Acum, DR se află în procesul unei reformatări pe dimensiunile legale și strategice. Legea cu privire la DR urmează a fi modificată. Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2016-2020 urmează să expire la mijlocul anului curent, iar o nouă Strategie Națională a fost deja elaborată și urmează să-și „între în drepturi”, cu noi domenii de intervenție și cu ajustări ale celor vechi. Însăși conceptul politicii de DR a fost reformulat în februarie 2020, întrucât, după cum consideră decidenții de nivel central și partenerii de dezvoltare, finalitatea politicii de DR trebuie orientată spre crearea precondițiilor pentru asigurarea unor venituri suficiente, a ocupării și a asigurării condițiilor de trai a cetățenilor, sprijinirea inițiativei locale, atragerea investițiilor, crearea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, îmbunătățirea infrastructurii.

Membrii CRD pe care îi veți cunoaște în această broșură au cunoscut dezvoltarea regională în diferite circumstanțe, de la diferite niveluri, fiecare trăind experiențe specifice și privind DR prin optica propriilor așteptări, viziuni și valori. Pe fiecare din ei însă îi unește acest profund și din ce în ce mai rar întâlnit ***îmi pasă*** de țară, de oameni, de comunități, de dezvoltare regională durabilă și „simțibilă”. Fiecare din ei nutrește speranțe că oamenii regiunii și ai țării vor vrea să rămână acasă, vor simți că politica de DR se referă și la ei la modul cel mai direct, atât în sens de asigurare cu infrastructură și utilități de bază, cât și în sensul motivării și dezvoltării spiritului antreprenorial și al valorificării potențialului competitiv specific fiecărei zone în parte.

* * *

În ianuarie 2021, 58% din membrii actuali ai CRD Centru au participat la un sondaj despre rolul și activitatea CRD, interacțiunea cu Ministerul de profil și cu Agenția de Dezvoltare Regională Centru, în următoarea distribuție pe categorii: 13% – primari, 39% – reprezentanți ai APL 2, 30% – sectorul asociativ și 17% – sectorul privat.

Astfel, în intervalul de apreciere 1-10, **rolul și competențele CRD-ului** sînt înțelese de către membri la un nivel de **7,7**, în timp ce **utilitatea** ca membri ai acestui organ o resimt la un nivel de **7,5**. În cazul primarilor, rolul și competențele CRD-ului sînt înțelese la un nivel de 7, iar utilitatea o resimt la un nivel de 6,3. Administrațiile raionale declară că înțeleg mai bine rolul CRD – la un nivel de 8, precum și se simt mai utili decît primarii – la un nivel de 7,7. Totuși, cu o mică diferență pozitivă, ONG-iștii declară că înțeleg la un nivel de 8,1 cu ce se ocupă CRD-ul; în schimb, utilitatea participării la activitatea CRD o simt la un nivel de 7,4. Gradul cel mai scăzut de conștientizare a rolului CRD se regăsește printre reprezentanții sectorului privat – 6,5; în timp ce utilitatea participării la CRD aceștia o percep cel mai înalt – 8,3.

Implicarea în CRD a celor două instituții de la nivel central și regional, membrii CRD o apreciază astfel: **implicarea Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului** este apreciată la un nivel de **7,1**, a **ADR Centru** – **8,6**. Pe categorii, cea mai înaltă notă pentru activitatea Ministerului o acordă reprezentanții administrațiilor raionale – 7,6, în timp ce reprezentanții primarilor acordă cea mai joasă notă – 5,7. Sectorul asociativ și privat percep asemănător implicarea APC în activitatea CRD – 7 și 7,3. În ceea ce privește interacțiunea cu ADR-ul, și în acest caz administrațiile raionale au cea mai înaltă apreciere – 9, în timp ce

aleșii locali și în acest caz sînt mai rezervați – 8. Sectorul asociativ și privat are o percepție de mijloc – 8,3 și, respectiv, 8,5.

Ca orice instituție ce reprezintă o platformă pentru interacțiunea a diverse categorii de actori locali și regionali, în activitatea sa, CRD-ul întâmpină anumite **provocări**. Astfel, primarii au notat printre acestea aspecte ce țin de „slaba cunoaștere a rolului și atribuțiilor CRD”, precum și a „instrumentelor ce stau la dispoziția CRD”; la fel, o provocare menționată este „necesitatea sporită ca CRD-ul să devină o platformă de cooperare mai strînsă pe scară largă”, precum și „factorul politic” și „stabilitatea politică în țară”. Administrațiile raionale consideră că este necesar un „schimb de experiență permanent” și o „comunicare mai intensă” între membrii CRD, între CRD-urile din Moldova și cu instituțiile relevante de peste hotare, o „informare mai transparentă și eficientă cu privire la selectarea proiectelor spre finanțare”, precum și necesitatea ca acest consiliu „să acționeze mai independent și meritocratic”. Sectorul asociativ vede o provocare importantă pentru activitatea CRD „indiferența și atitudinea neglijentă” a membrilor față de ședințe, „birocratizarea și politizarea CRD”, „distribuirea neechitabilă a fondurilor”, „discriminarea raioanelor mici”, precum și „necesitatea sporită de capacitate a membrilor CRD” prin instruiri și „implicarea în procese de planificare strategică”. Sectorul privat își dorește mai multă „transparentă” și „acces la informații” sau, altfel spus, o „informare mai deplină”.

Pentru a consolida și eficientiza **implicarea Ministerului** de profil în activitatea CRD, aleșii locali propun o atenuare a birocratizării și anume ca „delegatul din partea Ministerului să fie împuternicit să înregistreze propunerile pe loc, fără a fi necesar adițional ca acestea să fie expediate prin alte mijloace”.

Administrațiile raionale consideră că instituția centrală ar trebui să acorde o atenție sporită problemei gunoiștilor neautorizate, să promoveze mai intens politicile și proiectele în domeniul protecției mediului, să comunice mai intens și sistematic cu membrii CRD, să atragă mai multe fonduri pentru FNDR, să activeze implementarea proiectelor regionale și mediatizarea lor. Sectorul asociativ își dorește o „vizibilitate asupra rolului și participării MADRM și a rezultatelor obținute de către minister”, „imparțialitate”, o „deschidere și colaborare” sporită din partea ministerului, precum și o „transparență mai mare în furnizarea datelor despre cum ajung proiectele să fie aprobate la etapele de după evaluarea de către ADR și pînă la includerea în DUP”. Respondenții din partea sectorului privat consideră că „ministerul trebuie să promoveze politici pentru fiecare regiune personalizat”; totodată, antreprenoriul și-ar dori și „mai multă comunicare (inclusiv între regiuni), optimizarea proceselor și a întâlnirilor”.

În ceea ce privește **implicarea și interacțiunea cu ADR-ul**, reprezentanți ai administrațiilor raionale au notat că își doresc un „plan de acțiuni cu sarcini și timp de realizare clare”, „comunicare individuală cu membrii CRD”, precum și „organizarea în teritoriu a unor măsuri de motivare și activizare a factorilor de decizie în planificarea și realizarea proiectelor regionale”. Sectorul asociativ își dorește o „informare mai transparentă și o consultare mai frecventă a membrilor despre activitatea CRD”, „promovarea realizărilor la nivel de regiune”, precum și „instituționalizarea bunelor practici”. Sectorul privat își dorește „mai multă transparență” și „încercarea de a motiva zonele mai puțin active în implementarea proiectelor”.

SVETLANA ROTUNDU

Ex-Președinte al r-ului Șoldănești,
membru CRD Centru 2015-2019

Am devenit membru al CRD în 2015, odată cu alegerea mea în funcția de Președinte al raionului Șoldănești. La ședințele acestui Consiliu am participat însă și în perioada 2011-2015, fiind delegată de președintele de atunci al raionului, eu deținând funcția

de vicepreședinte de raion.

Pentru mine, CRD-ul înseamnă o entitate care implementează politicile de DR într-o anumită regiune. De asemenea, acest Consiliu are menirea de a **monitoriza** și **coordona** activitățile de DR, precum și de a se expune asupra finanțării proiectelor din FNDR.

Firește, am avut mari **așteptări** de la implicarea mea în CRD. Sincer vorbind, noi, **demnitarii** publici, în special președinții de raion care devin membri din oficiu ai acestui Consiliu, din puținul timp de care dispun, nu au mari posibilități să se **implice** profund în toate activitățile lui. În perioada mandatului meu am reușit să particip la mai multe ședințe ale CDR, de la care am venit chiar cu noi **cunostințe** despre DR. De asemenea, am elaborat și am depus spre finanțare mai multe cereri de finanțare a proiectelor de DR. Vreau să menționez că am reușit să

implementăm proiectul de modernizare a clădirii Centrului de Sănătate Șoldănești.

La început, rolul și competențele CRD-ului le cunoșteam mai puțin, însă participînd la ședințele de **instruire**, la ședințele CRD, mi-am **consolidat** aceste cunoștințe. Trebuie să remarc aici rolul important al specialiștilor ADR și al partenerilor noștri de dezvoltare, care au asigurat consolidarea și creșterea capacităților membrilor CRD.

Ca membră CRD m-am simțit destul de **utilă**, însă nu totdeauna. De exemplu, dacă vorbim de situațiile cînd se discuta despre proiectele depuse pentru finanțare din FNDR, uneori mi se crea impresia că pînă la ședința oficială a CRD mai avusese loc încă o ședință la care deja totul s-a decis. Pentru a te simți pe deplin util și apreciat este nevoie de mai multă implicare, mai multă **transparență** și, dacă vrei, și de mai mult timp.

Indiscutabil, constat o evoluție a CRD-ului de la început și pînă în prezent. Dacă la început despre CRD și ADR se cunoștea puțin, în prezent APL-urile de ambele niveluri cunosc despre atribuțiile CRD și cerințele care reies din Regulamentul acestuia. În acest sens, dacă e să mă refer la implicarea sectorului asociativ și privat, aș opta pentru ca CRD-ul să fie constituit doar din **APL**, întrucît cele două sectoare, în opinia mea, prea puțin s-au implicat în activitățile CRD. Implicarea lor la nivel **consultativ** este binevenită, dar la nivel **decizional** consider că ar fi nevoie de o echipă echidistantă și profesionistă.

La modul general, nu putem afirma că DR în RM este la un nivel așteptat de **cetățeni**, dar chiar și de funcționarii care se implică în acest proces. Deși avem o **Strategie** la nivel național și

regional, aceasta încă nu înseamnă automat că avem și DR. Cît privește implementarea proiectelor din FNDR și a proiectelor cu finanțare externă, sînt proiecte binevenite și așteptate. Pe alocuri însă sînt **cerințe** exagerate la anumite etape de implementare a proiectelor. De exemplu, proiectul privind modernizarea Clădirii Liceului Teoretic Alexe Mateevici din or. Șoldănești – selectarea agentului economic pentru proiectarea lucrărilor de reparație s-a prelungit exagerat de mult pentru că nu se găsea nici un agent economic care ar fi corespuns **criteriilor** înaintate de GIZ. Deci odată cu DR ar fi necesar de atras atenție și la pregătirea adecvată a specialiștilor în acest domeniu și la motivarea agenților economici care urmează să presteze astfel de servicii. În opinia mea, pentru a scădea **discrepanțele** inter- și intra-regionale, care sînt destul de vizibile, este nevoie de școlarizat populația, de încurajat oamenii din zonele **rurale** depărtate de urbele mari, să inițieze afaceri mici și mijlocii de procesare a materiei prime locale. Iar în linii mari este nevoie de un **Program** de țară care ar urgenta dispariția acestor discrepante majore (lipsa căilor de acces, lipsa aprovizionării cu apă potabilă, lipsa asigurării cu gaze naturale, condiții nefavorabile în instituțiile medico-sanitare publice, în cele de învățămînt preșcolar și preuniversitar etc. etc.).

Dezvoltarea zonelor **defavorizate** este un obiectiv important, doar că CRD-ul, ca organ deliberativ, nu cred că l-ar putea soluționa în totalitate. Cel puțin, din motivul că în următorul mandat vin alți membri ai CRD, fapt ce afectează **memoria instituțională** și **continuitatea** unor inițiative. Pentru dezvoltarea zonelor defavorizate sînt necesare studii foarte

profunde, precum și anumite criterii clare conform cărora o zonă să fie calificată ca fiind defavorizată. Acest lucru l-ar putea face specialiști angajați permanent în acest domeniu.

În percepția mea, cetățenii simpli din raionul Șoldănești nu prea simt DR. Dacă încerci să discuți cu **cetățenii** simpli despre acest subiect, te convingi că ei prea puțin cunosc despre aceasta și aceasta din motivul că prea puțin se vorbește la TV și Radio despre DR, prea puțin se publică în ziarele regionale și naționale despre aceasta. Chiar și reprezentanții APL-lor de diferit nivel prea puțin **informează** cetățenii despre DR. În zona noastră avem un ziar regional – „Cuvîntul” – bine citit de localnicii din 4 raioane. Anul trecut, cel puțin, în această publicație nu a fost nici un articol despre DR. Cu toate acestea, discrepanțele intra-regionale în ultimii 10 ani s-au redus într-o oarecare măsură. Au fost realizate (nu din FNDR) mai multe proiecte de **infrastructură** a drumurilor, clădirilor, aprovizionare cu apă potabilă ș.a. În aceasta perioadă, s-au modificat ori au fost aprobate mai multe **legi** care au și favorizat DR și dispariția parțială a discrepanțelor respective.

MIHAIL SILISTRARU

Președintele r-ului Ialoveni,
Președinte CRD Centru 2009-2011

Intersectarea mea cu domeniul de dezvoltare regională (DR) a început practic odată cu adoptarea legii cu privire la DR, în 2006. La nivel național se discuta, dar nu se făceau pași concreți. În 2009 toți președinții de **raioane** din Regiunea de Dezvoltare Centru au fost invitați la **Guvern** cu scopul de-

legării membrilor în noul Consiliu Regional pentru Dezvoltare Centru. Componenta CRD-ului era la fel ca cea din prezent: președinți de raioane, reprezentanți ai primarilor din raion, reprezentanți ai sectorului asociativ și privat. Tot atunci s-a votat localizarea sediului RD Centru la **Ialoveni**, crearea ADR Centru în incinta Consiliului Raional Ialoveni, precum și alegerea președintelui și vice-președintelui CRD. După ce în **2010** s-a lansat activitatea ADR, am organizat o ședință a CRD în incinta Consiliului Raional; următoarea ședință a CRD am decis să fie organizată în incinta Casei de Cultură raionale, ca toți membrii să stea la o masă, să se simtă **egali**, fără scenă.

După desfășurarea cu succes a primului Apel/Concurs de propuneri de **proiecte**, am trecut la faza de **implementare**. Un proiect pe care l-am propus și care îmi pare rău că nu a fost implementat a fost reparația drumului de la traseul Bardar-

Chișinău în direcția Ruseștii Noi - Văsieni - Ulmu în joncțiune cu traseul Poltava.

Eu văd CRD-ul ca pe o structură a RD Centru în care membrii se întrunesc, aprobă decizii, însă cu părere de rău **deciziile** lor nu sînt finale. Membrii CRD nu au putere ca să facă ceva pînă la sfîrșit. În final, procesul ajunge la Guvern, la miniștri, care votează cum doresc. Factorul **politic** se simte în repartizarea mijloacelor financiare, în loc să fie analizat obiectiv unde anume trebuie **investiți** banii. Și acest lucru se observă nu doar în cazul DR. Alocarea mijloacelor financiare trebuie să fie exclusiv după importanța intervenției. De exemplu, la Cigîrleni (Ialoveni) în sat nu există școală. S-a pornit construcția, însă din 2016 s-a stopat, acum cresc copacii în interior. S-au investit milioane de lei. Am dat acest exemplu din acest sat, pentru că această școală într-adevăr trebuie renovată, întrucît copiii învață în grădiniță, în aceeași clădire cu copiii de vîrstă preșcolară. La 5 km se află Liceul Teoretic din Răzeni, dar ei nu mai pot primi copii pentru că nu au locuri. Pe mine nu mă interesează culoarea politică a **primarului**, ci ca la nivel de **stat** să se judece obiectiv lucrurile. În prezent factorul politic este mai predominant decît era acum un deceniu.

La început, noi toți cei implicați în procesul de DR eram **entuziasmați**. Atunci făceam parte și din **CNCDR**, ca delegat al CRD Centru și am văzut cum se luau deciziile. În calitate de membru CRD, atunci mă simțeam mai **util** decît mă simt acum. La început și încrederea era mai mare, erau mai multe discuții, dezbateri **constructive** și transparente. Alegerea președintelui CRD în mandatul curent s-ar fi putut face mai democratic decît s-a făcut. Trebuie să dăm valoare opiniei membrilor, să se simtă

auziți și luați în considerare, așa încât în practică **rolul** lor să nu se rezume la o votare formală. Trebuie să fie oferită membrilor posibilitatea ca să simtă că își aduc aportul personal, oricât de mic ar fi acesta, la dezvoltarea regiunii. Când voi simți că votul meu are o importanță, când părerile mele sînt ascultate și procesate, atunci și **implicarea** în CRD va fi una sporită. Mult depinde și de **conducerea** CRD-ului, de modul cum aceștia organizează activitatea. Nu pot spune că pe parcursul ultimului deceniu rolul CRD în luarea deciziilor cu privire la DR a crescut, și aceasta nu din cauza că ADR-ul sau membrii CRD nu și-ar face lucrul. Totuși, în opinia mea, procesul de luare a deciziilor mai mult s-a **centralizat**, ceea ce nu este corect.

Competența CRD depinde direct de competența membrilor. ADR organizează și anumite instruirii cu membrii CRD, pentru ca aceștia să-și conștientizeze rolul și atribuțiile pe care le au. Noi am mai avea nevoie să vedem cum funcționează Regiunile de Dezvoltare din țările UE. Sînt convins că există mai multe **practici** pe care nu le cunoaștem și care ar fi de folos să le aplicăm. Scopul creării regiunilor de dezvoltare a fost creșterea **autonomiei** și **guvernanței** regionale prin alocarea de la bugetul de stat a unui procent de resurse financiare care să fie gestionate la nivel regional, să se asigure astfel un **echilibru**.

O experiență de **succes** din activitatea CRD o consider implementarea cu succes a proiectului de dezvoltare a sistemului public de canalizare și epurare a apelor uzate din or. Telenești. Și implementarea proiectului *Drumul „Ulmu - șoseaua Poltava”* a fost una de succes, oamenii au deja ieșire pentru mașini în direcția respectivă. Mai trebuie să menționez și proiectul de

succes *Grup de producători și Casă de ambalare pentru servicii moderne de marketing la export* de la Costești.

Implicarea asociațiilor obștești o văd mai puțin vizibilă acum comparativ cu perioada din primul mandat. În ceea ce privește participarea sectorului privat la activitatea CRD, nu văd o relevanță mare a implicării acestui sector pe această platformă. La început, în perioada mandatului meu de președinte CRD, vocea sectorului privat în CRD era auzită, aveau diferite **inițiative**, propuneri. Implicarea primarilor în CRD este importantă. Ei cunosc cel mai bine situația de pe teren, văd cum merg lucrurile.

În opinia mea, o măsură necesară pentru progresul DR este ca acea sumă alocată anual din **bugetul** național să fie gestionată de CRD.

Acum 10 ani se vorbea mai mult în **mass-media** despre DR decît acum, lumea era mai informată. Atît la întîlnirile cu populația, cît și la ședințele noastre eu vorbesc despre DR, despre ce **intervenții** și unde s-au făcut pe linia DR (apeducte, drumuri etc.). APL-urile și APC-ul nu au dreptul să dețină mass-media. Noi informăm populația prin calculator (pagina oficială a Consiliului Raional, rețelele de socializare). Eu cred că mai mult de jumătate din populația raionului nu accesează pagina de internet a Consiliului Raional. Contează să existe și un **dialog** cu populația, oamenii să poată adresa întrebări, propuneri și să primească răspunsuri.

Consider că este normal ca în perioada de pînă la ședința CRD sau în timpul ședinței CRD să fie prezentate membrilor nu doar lista de proiecte și bugetul lor, ci și **argumentarea**, justificarea intervențiilor respective, care este necesitatea ca într-

o localitate sau zonă să fie construită o infrastructură sau alta. Bineînțeles, membrii CRD nu ar putea sta toată ziua la ședință să studieze fiecare proiect în parte; de aceasta ar fi bine ca informația esențială despre fiecare proiect să fie publicată în prealabil, astfel încât cei interesați să poată studia în timp util informația. Altfel, noi votăm ceea ce se propune, fără să avem posibilitatea să intrăm în **esență**. O altă soluție pentru asigurarea accesului la informația despre proiecte ar fi ca atunci când Comisia de evaluare se întrunește, să se întrunească pe domenii (de exemplu, astăzi analizăm și evaluăm proiectele din domeniul cutare, mâine alt domeniu), iar **doritorii** dintre membrii CRD să fie informați din timp ca să poată veni și lua **cunoștință** de argumentările proiectelor.

De CRD este nevoie. Regiunea trebuie să aibă un **instrument** de guvernare, un for regional. Poate nu într-un număr atât de mare să fie **componenta** CRD, dar de asemenea entitate este nevoie.

Perspectivile DR în următorii ani depind de **stabilitatea** politică din țară și de ponderea acestui domeniu în lista de **priorități** a guvernării. Sînt unii pentru care DR este ceva secundar, sînt alții care consideră că trebuie pus un **accent** sporit pe acest domeniu.

ION PLĂMĂDEALĂ

primarul s. Izbiște, reprezentant
al primarilor din r-ul Criuleni în
CRD Centru 2015-2019

Prima mea tangență cu domeniul DR a fost în anul 2012, când am participat cu un proiect la al doilea **Apel de Propuneri** de Proiecte cu finanțare din FNDR.

Apoi în 2013-2014 m-am implicat ca membru al **Grupului de Lucru Regional Sectorial** în procesul de elaborare a Programului Regional Sectorial (PRS) în domeniul infrastructurii drumurilor.

În CRD m-am implicat deja în 2015, ca delegat din partea Asociației Primarilor din raionul Criuleni. Și pînă în 2015 cunoșteam de CRD, în acea perioadă toți tindeau să devină membri, să se implice activ pe această **platformă**. Apoi cît am fost membru am observat după prezență că mai multă implicare era la ședințele la care se discuta aprobarea proiectelor care urmau să fie propuse spre **finanțare**. În opinia mea, acesta era primul **factor** stimulator pentru o participare mai activă a membrilor CRD. La ședințele la care se discutau alte subiecte, de ex. se **planificau** activitățile pentru perioada următoare sau se audiau rapoartele pentru activitatea realizată, prezența era mai scăzută, uneori chiar cu riscul de a nu se întruni **cvorumul**. O parte din membri la început credeau că pot veni la CRD să lobeze anumite **interese**, iar cînd înțelegeau că la ședințele CRD nu se discută doar despre aprobarea finanțării pentru proiecte, atunci

interesul față de CRD scădea, din păcate. Cred că o anumită **demotivare** pentru membrii CRD era și atunci când o parte din proiectele ce acumulau un punctaj mare și erau aprobate de CRD, nu se mai regăseau în lista de finanțare după ce erau examinate de **Comisia** inter-ministerială. Cu toate acestea, erau membri ai CRD care **participau** activ la majoritatea ședințelor, indiferent de subiectele puse în discuție.

Aș menționa aici din experiența mea de membru al Grupului de Lucru pe PRS, că la început veneau mulți participanți, apoi interesul scădea și eu chiar îi întrebam pe unii colegi de ce nu mai vin, iar răspunsul era **scepticismul** că acest exercițiu va avea o finalitate practică și că de fapt va fi elaborată încă o simplă hîrtie. Apoi după o vreme când mă mai întâlneam cu unii membri ai acestui grup de lucru și le spuneam că pe baza acestui program s-au finanțat proiecte în drumuri în raionul Criuleni, Orhei ș.a., ei înțelegeau că acel proces nu a fost în zadar și a adus **roade**. Pentru finanțatori, în special cei externi, este important ca un proiect propus să se încadreze în **prioritățile** setate de documentele locale, regionale și naționale. Deși, într-adevăr, sînt și cazuri când documente la nivel local și central se fac de formă, fără un **efect** practic.

CRD-ul este o platformă destul de **reprezentativă** și uniformă la nivel regional, cu implicarea atît a APL-urilor de ambele niveluri, cît și a sectoarelor asociativ și privat. Cît privește spiritul de **asociere** între primari, acesta era mai accentuat în perioada de depunere pentru finanțare a propunerilor de proiecte, întrucît cunoaștem că una din criteriile de acordare a finanțării este ca proiectul să aibă nu doar un **impact** local, ci și

unul regional. Firește, această asociere era mai mult pe criteriu geografic, cu satele învecinate, căci noi vecinii ne cunoaștem mai bine problemele unul altuia. Totodată, trebuie să fie **consolidată** relația dintre APL-urile de ambele niveluri, dar în special APL-ul de nivelul 2 și sectorul asociativ. În cazul raionului Criuleni, noi des **coordonam** între noi, membrii CRD din raion din toate cele 4 categorii, ne organizam și ne deplasam împreună la ședințele CRD. Printre altele, cît am fost membru al CRD, auzeam de la unii colegi dorința ca ședințele acestui organ să nu aibă loc doar la Ialoveni, ci și în alte locuri, în **teritoriu**.

Implicarea sectorului asociativ și privat în CRD a fost una destul de modestă în opinia mea, mai mult am observat implicarea destul de eficientă a sectorului **asociativ** în cadrul ședințelor Comisiei Regionale Sectoriale (CRS) în domeniul managementului deșeurilor solide; se vedea că cunosc problema, s-au ciocnit cu ea. Cred că o idee bună ar fi ca implicarea sectorului asociativ în CRD să fie pe **domenii** de intervenție, să fie selectate ONG-uri de profil care să aducă **plus-valoare** activității CRD. Căci, de altfel, dacă vine un ONG care se ocupă de protecția drepturilor copilului, acesta nu va avea un interes și nu va fi motivat să participe la subiecte ce țin nemijlocit de DR.

Ministerul de profil ar fi bine să lucreze cu nivelul local în vederea **conștientizării** de către actorii locali că DR nu se rezumă la aprobarea de proiecte, că pînă la această etapă trebuie îndepliniți pași foarte importanți, de **identificare** și de **priorizare** a problemelor, de **planificare** a intervențiilor etc. Ministerul are specialiști buni și activi, cel puțin în perioada cît am activat în cadrul CRD și Ministerul Dezvoltării Regionale nu era încă

comasat cu cel al Agriculturii și al Mediului. Și implicarea ADR-ului în CRD era foarte simțită și constructivă la nivel de **organizare** și prezentare a subiectelor, a problemelor regionale. ADR-ul face tot ceea ce trebuie, deja de voința **politică** depinde ca tot acest lucru să fie dus la bun sfârșit.

Referitor la **discrepanțele** din interiorul regiunii, trebuie analizați mai mulți factori, atât infrastructura, cât și dezvoltarea climatului **investițional**, aspect ce de care depinde direct dezvoltarea regiunii. Sub acest aspect, au de suferit mai mult zonele care sînt mai îndepărtate de orașe. Trebuie luat în calcul și **potențialul** și **tendința** de dezvoltare a localității, aspectul **demografic**.

Personal, aș fi interesat să mai activez ca membru al CRD, mai ales că văd o **finalitate** a unor procese de DR. Aș menționa ca o experiență constructivă pentru mine ședințele CRS din 2017-2018 care erau bine structurate și consistente ca conținut. Privind **retrospectiv** la ultimul deceniu, pot să spun că în primii ani de DR în Moldova, chiar dacă au fost cei mai grei ani la nivel de elaborare a documentelor regionale, de formare și organizare a CRD, au fost și cei mai **productivi** ani. Acum, din păcate, nu văd să se dea acea importanță CRD-urilor și ADR-urilor, atât din partea APL-urilor, cât și din partea APC-ului. E o perioadă mai pasivă. Atît timp cît nu va fi un **consens** politic la nivel de guvernare, nu vom atinge mari performanțe în domeniul DR. La nivel **mediatic**, Regiunea Centru stă destul de bine, cel puțin ADR-ul mediatizează destul de operativ evenimentele regionale. Ar trebui să fie o implicare mai mare în acest sens din partea APL de nivelul 2. Dacă nu vom asocia forțele între noi, mai multe localități, nu avem sorți de **izbîndă**.

PETRU RĂBDĂU

primarul com. Rădeni,
reprezentant al primarilor r-ului
Strășeni în CRD 2015-2019

Cu domeniul dezvoltării regionale m-am intersectat prima dată atunci când mi-am început mandatul de ales local și am fost delegat din partea primarilor raionului Strășeni ca reprezentant în Consiliul Regional de Dezvoltare. CRD-ul are o modalitate mai democratică de a lua decizii, de a asigura un **consens** decizional într-un mod destul de **transparent**, care exclude promovarea **intereselor** meschine. Au fost cazuri când cineva încerca să atragă investiții într-o zonă anumită, dar în cadrul Consiliului membrii analizau și vedeau că nu este obiectivă o asemenea abordare și nu o acceptau. Consider că, per ansamblu, în proporție de 80-90% CRD-ul și-a onorat obligațiile de a aloca **omogen** resursele financiare publice, desigur în măsura în care un raion sau altul era activ și venea cu inițiative de proiecte. Și noi am propus un proiect, însă acesta nu a fost aprobat, întrucât nu avea un impact regional și nu se încadra pe anumite criterii de **eligibilitate**.

Personal, mereu am optat pentru ca **prioritate** pentru finanțarea din FNDR să aibă proiectele care au cu adevărat un **impact** regional. Este foarte greu să întreții, de exemplu, un sistem de canalizare într-o localitate cu 2 mii de locuitori; mult mai eficient este când se **asociază** mai multe sate și se face o

stație de epurare comună, iar prețul final pentru consumatori este, respectiv, mult mai mic. **Regionalizarea** serviciilor publice înseamnă o utilizare eficientă a resurselor financiare și umane.

Trebuie să privim rece la situație. La noi în țară, din cauza factorului politic, sînt cazuri cînd anumitor primari ai unor localități mici li se permite, li se acordă resurse financiare ca să construiască sisteme de canalizare sau un apeduct, care ulterior nu pot face față **întreținerii**. În scurt timp aceste mici primării iarăși vor să acceseze bani publici pentru a repara o pompă sau stația de epurare. Sau sînt cazuri cînd sistemul de canalizare a fost construit încă în 2017 și din cauza că APL-ul nu are capacitatea nici să colecteze contribuția de la locuitori, nici să obțină finanțarea deplină de la minister pentru a construi stația de epurare, pînă acum acele **comunități** încă stau fără un sistem de canalizare funcțional, practic acei bani fiind îngropați în pămînt și toate deșeurile se scurg în continuare în rîuri. Această „îngropare în pămînt” a țevelor este o problemă de mai mulți ani. O vină o poartă și UE-ul – ei sînt **donatorii** de bază pentru asemenea proiecte, trebuiau să vină din start și clar cu conceptul de regionalizare, să **condiționeze** anumite criterii generale (nu doar domeniul de intervenție), să fie elaborat la nivel de țară un studiu de **fezabilitate**.

Cînd mi-am început activitatea de membru CRD, îmi era deja cunoscut într-o anumită măsură în ce constă rolul CRD, cum putem să ne implicăm mai activ în calitate de membri. O problemă identificată era că nu se achita transportul pentru deplasarea la ședințe, alții nu puteau ajunge la ședințe din alte motive. Discutam despre opțiunea de a identifica fonduri adiționale pentru a compensa aceste cheltuieli de transport. Dacă CRD-ul ar fi funcționat la **capacitate** maximă, ședințele erau

să fie mai eficiente și deciziile importante luate mai **operativ**, ședințele nu erau să fie amânate sau chiar anulate, în unele cazuri din lipsă de cvorum.

Un **avantaj** la CRD era că totuși erau stabilite criterii clare de eligibilitate a proiectelor și Comisia de evaluare ținea cont de ele, astfel încît pînă la urmă majoritatea membrilor erau cît de cît împăcați, adică selecția care era făcută nu mai provoca multe discuții în cadrul CRD. Noi eram la curent cu **planurile** investiționale ale ministerului pentru perioada următoare, precum și planurile donatorilor, știam **domeniile** de finanțare, adică aveam, în calitate de APL-uri, **acces** la informații importante pentru a putea participa cu idei de **proiecte**. O experiență **pozitivă** au fost **vizitele** de studii peste hotare, de exemplu în România, pe domeniul de aprovizionare cu apă și canalizare, ni s-a relatat modul de **gestionare** a sistemelor de AAC în această țară, modul de filtrare a apei, ei avînd numeroase monografii profunde pe acest subiect, care pot fi de folos pentru noi. Experiența lor de regionalizare a serviciilor este mai amplă decît la noi. Am reușit în comuna mea să implementez mai multe **mecanisme** preluate de la ei (aspecte ce țin de tarife și rău platnici, furtul de apă etc.). După ce am văzut experiența de peste Prut, am înțeles că noi avem foarte mult de **muncit** la capitolul regionalizarea unor servicii gen AAC, gunoiști (apropo, o problemă foarte acută), iluminatul stradal, întreținerea drumurilor ș.a. Noi acum încercăm să ne asociem 5 sate pentru a ne conecta la o gunoiște, dar totuși 5 localități nu e atît de mult. Pentru un impact regional este nevoie de mai mulți **parteneri**, fapt ce ar asigura un tarif mai accesibil pentru oameni și o prestare cap-coadă a **serviciului**.

Implicarea Ministerului de profil în CRD consider că a fost una destul de **echilibrată**, intervențiile lor au coincis în mare parte cu viziunea și opinia membrilor CRD care participau la ședințe. În opinia mea, dacă FEN-ul nu s-ar ocupa de distribuția fondurilor pe domeniul AAC, iar în acest sens ar putea fi implicat ADR-ul, atunci agenția ar putea să implementeze proiecte regionale la justa lor **valoare**. Astfel, prezența ADR în tot ceea ce ține de regionalizare ar fi mai simțită, mai obiectivă și mai **eficientă**.

În opinia mea, este bine ca în procesul de DR să fie implicați cât mai mulți actori. Pe de altă parte, există riscul ca procesul decizional să fie prea **segmentat**, de exemplu, să fie 10 membri și 9 păreri. Când reprezinți un raion, indiferent de statutul pe care îl ai (reprezentant al APL-ului, al sectorului asociativ sau privat), este greu să nu fii **subiectiv** atunci când se discută proiecte concrete pentru zona pe care o reprezinți.

Ce ține de implicarea sectorului privat în CRD, cred că este binevenită. Pentru ei această platformă, precum și colaborarea cu ADR-ul este un tărâm mai puțin cunoscut, în special domeniul de parteneriate public-private. Ei, ca oameni de afaceri, ca oameni ce vin cu **investiții**, pot veni cu idei și **soluții** care iau în calcul efectul **economic** concret, în măsura în care investiția este **argumentată**.

Dacă ADR-urile ar avea **pîrghii** mai solide ca să poată implementa proiecte mai mari pe regiuni, pe programe **naționale** în diferite domenii (AAC, iluminat stradal etc.), atunci rolul și vizibilitatea ADR-ului ar fi mai mare. Dacă ADR-urile ar gestiona FEN-ul anume pe domeniile AAC și MDS, servicii care necesită investiții foarte serioase la nivel de implementare și s-ar implementa **integral** un proiect de la zero pînă „la cheie” – atunci la ziua de azi nu am avea „îngropate în pămînt” cîteva miliarde de

lei, pentru că s-au inițiat o mulțime de proiecte, s-au făcut pe bucăți cîteva **etape** și s-au stopat. Să fie instituit un asemenea mecanism încît nu fiecare primărie cu cîteva sute de locuitori să aibă acces și să ia o mulțime de bani pentru construcția de sisteme de canalizare pentru o localitate, ci accesul la asemenea **resurse** să fie în bază de **asociere** a mai multor primării pentru un impact și un raport **cost/beneficiu** mai mare.

Comuna pe care o administrez este destul de mare (3 localități), are aproape 4 mii de locuitori, dar, sincer vorbind, nu fac față cheltuielilor necesare pentru **întreținerea** Gospodăriei Comunale. Am elaborat un **buget** auster, lăsînd doar cheltuielile strict necesare; noi ca primărie **subvenționăm** mult activitatea Gospodăriei, dar ne descurcăm greu. Dacă ar fi 2-3 Gospodării Comunale pe tot raionul care să gestioneze deșeurile în localități, iluminatul stradal, apeductul, canalizarea – atunci oamenii ar avea parte de servicii mai **calitative**.

Noi în RM nu am oferit posibilitate ca domeniul de DR să fie **valorificat** la maxim, asemenea unui **motor** care lucrează cel mai bine aproape de capacitatea maximă pentru care a fost proiectat. Acest domeniu a fost din start îngustat, a fost pus să lucreze într-un cadru foarte **limitat**, cel puțin eu așa am perceput. Consider că Guvernul ar trebui să elaboreze **planuri** clare pe 4 domenii – apeducte, canalizare, deșeuri, iluminat stradal – inclusiv cu elaborarea planurilor urbanistice care sînt foarte necesare (cred că doar cca 10% din primării dețin un asemenea plan urbanistic) și pe rînd să implementeze aceste planuri; de exemplu, prin intermediul ADR-urilor, timp de 2 ani să implementăm iluminatul stradal în toate localitățile, sau în 5 ani să asigurăm canalizarea în toată țara, eu cred că este un termen realist.

VIOLETA PETRE

reprezentant al sect. asociativ
din r-ul Ungheni în CRD Centru
2011–2015, 2019–2023

CRD este un instrument util și eficient în **consolidarea** eforturilor actorilor regionali de dezvoltare pentru identificarea și rezolvarea problemelor **comune**. În același timp, noțiunea de **regionalizare** te scoate din ideea

individualismului, lărgind spectrul de gândire și dorința de a **contribui** și pentru dezvoltarea altor raioane și localități în ansamblu.

Am hotărât să devin membru CRD pentru a-mi oferi capacitățile și a contribui la dezvoltarea regiunii noastre. În mare, așteptările de a participa la procesul de luare a **deciziilor**, de creștere a **capacităților**, schimb de informații și **comunicare** cu actori din alte regiuni au fost îndreptățite. Aș dori să îmi îmbogățesc experiența și cunoștințele privind DR în țările mai dezvoltate, să stabilim **parteneriate** cu asociații și entități din alte țări, pentru eventuale proiecte comune.

Ca reprezentant al sectorului asociativ am un rol de **consultant** în formarea parteneriatelor, în scrierea și evaluarea proiectelor. Consider că activitatea ONG-iștilor în cadrul CRD este importantă, dat fiind **expertiza** și informațiile deținute care ar putea contribui la formularea unor obiective ale **strategiilor** de dezvoltare regională (SDR) și ale documentelor **sectoriale**. De

asemenea, nefiind dependenți de factorul electoral, reprezentanții sectorului civil pot asigura **continuitatea** unor programe anterioare. În prezent, mă simt utilă ca membru al CRD datorită experienței pe care am obținut-o pe parcursul activității a 2 mandate și a cunoștințelor pe domeniile și politicile abordate în conceptul de DR.

La primul mandat (2011-2015) cred că rolul CRD era mai mult unul formal, conceput ca un instrument de vot pentru proiectele regionale din POR și DUP. Între timp, CRD a evoluționat, în prezent reprezentînd și un instrument de **consultare** și **participare** la elaborarea și implementarea SDR. Consider că trebuie lucrat mai mult în ceea ce privește creșterea capacităților membrilor CRD, atribuirea rolurilor în DR și planificare **strategică** regională, precum și sub aspectul participării membrilor CRD la formularea obiectivelor strategice și planificării acțiunilor.

Ca o experiență personală de **succes** în calitate de membru CRD pot să menționez că am participat la elaborarea Strategiei sectoriale pentru managementul deșeurilor solide, am participat la ateliere de lucru organizate de **partenerii** ADR Centru (GIZ și Solidarity Fund), precum și la vizita de studiu la ADR Centru România, pentru preluarea **practicilor** de succes în domeniul alimentării cu apă și gestionarea deșeurilor solide (la această vizită am participat în calitate de membru a Comisiei Regionale Sectoriale în domeniul managementul deșeurilor solide).

Ministerul de profil are mai mult un rol de acoperire legislativă a propunerilor și obiectivelor trasate de CRD Centru. Aș vedea necesitatea unei implicări mai mari în **identificarea** partenerilor de dezvoltare, a **finanțatorilor** străini pentru o acoperire mai bună a proiectelor și programelor regionale ce ar

avea un impact mai mare asupra **rezultatelor** activității comune cu CRD Centru.

ADR-ul, prin specialiștii săi, reprezintă un instrument util în implementarea proiectelor regionale, atît în perioada de scriere-depunere, atunci cînd oferă răspunsuri la întrebările apărute, cît și la implementarea lor, avînd rol de **coordonator** în proiecte, participînd la contractarea **serviciilor**, concursuri de **achiziții** etc. Totodată, ADR-ul oferă suport logistic-informativ pentru membrii CRD. APL-urile de nivel I și II sînt mai implicate în perioada de scriere, depunere, implementare a proiectelor, ONG-urile și reprezentanții sectorului civil se implică la elaborarea politicilor de dezvoltare, reieșind din expertiza pe care o dețin în diverse domenii.

Transferul de bune practici la nivel regional ar fi un pas către abordarea corectă a problemelor și **necesităților**, identificarea soluțiilor comune pentru o problemă comună și formularea ei în aspect regional ar contribui la schimbarea **mentalității** uneori egoiste de atragere de fonduri. Planificările **sectoriale** care s-au făcut anii precedenți, la fel au contribuit la abordări corecte în plan regional – au fost identificate zone de dezvoltare pe anumite sectoare precum managementul deșeurilor, s-a planificat strategia de dezvoltare a sectorului de alimentare cu apă, astfel, în prezent este posibilă dezvoltarea rețelelor centrale de alimentare cu apă etc.

În ultimul timp, DR începe să se **contureze** tot mai bine și acest lucru s-a evidențiat la ultimul **apel** de proiecte din FNDR. Dacă la început proiectele aveau un specific mai mult formal regional, **cerințele** manualului recent au impus aplicanții să identifice proiecte cu adevărat regionale, cu **impact** pentru mai multe localități sau chiar raioane sau regiuni de dezvoltare.

OCTAVIAN ZELINSKI

reprezentant al sect. asociativ
din r-ul Anenii Noi în ultimele
3 mandate ale CRD Centru

Din 2007 am început să lucrez în domeniul presei și în sectorul asociativ. În cadrul CRD Centru reprezint asociația „ASTRA-Anenii Noi” din 2011. Cred că în prim-planul CRD sînt, și e și logic să fie așa, reprezentanții APL de nive-

lurile I și II. Reprezentanții sectorului asociativ, cei care avem o anumită experiență în implementarea de proiecte locale și de dezvoltare, ne putem aduce aportul la luarea deciziilor în cadrul CRD și așa și facem.

CRD este un fel de **„parlament”** al Regiunii de Dezvoltare, iar Agenția de Dezvoltare Regională – ADR este un fel de **„guvern”**. În prezent, baza legislativă pentru funcționarea acestor regiuni este limitată la implementarea de proiecte finanțate din Fondul Național de Dezvoltare Regională, însă cred că în viitor, odată cu iminenta **reformă** administrativ-teritorială, CRD-urilor le va reveni un rol mai important în planificarea strategică a DR, poate chiar în plan **administrativ**. La moment, cred că este necesară de o implicare mai mare a membrilor CRD în luarea deciziilor, în a se interesa de un proiect sau altul.

Am decis să depun dosarul de participare în anul 2011, apoi în 2015 și în 2019 pentru că cred cu fermitate că Consiliul, ca formă **colegială** de luare a deciziilor, este un **mecanism** democratic și corect, ca principiu, atunci când trebuie să se dea „undă verde” proiectelor de dezvoltare.

Așteptările mele țin de viitor și sînt legate de posibila majorare a procentului alocat din **bugetul** de stat pentru DR (or 1% e foarte puțin), ele țin de suplimentarea atribuțiilor pe domenii de **intervenție** pentru ADR, respectiv pentru CRD, poate prin înglobarea în cadrul CRD/ADR a altor mecanisme naționale de finanțare a proiectelor, întrucît, în prezent, multe din ele se dublează (ADR, Fondul Ecologic Național etc.).

Utilitatea participării mele la CRD aş putea să o apreciez atunci cînd voi vedea mai multe proiecte finanțate din FNDR în raionul pe care îl reprezint, Anenii Noi. Din păcate, pînă acum am avut doar un singur proiect **finanțat** de ADR, de renovare a grădiniței din satul Hîrbovăț, or această statistică, în comparație cu alte raioane, nu e în măsură să mă facă pe deplin mulțumit și util.

O **provocare** actuală în activitatea CRD cred că în primul rînd este nedorința de **implicare** reală a membrilor. Un alt minus ar fi procentul mic alocat din bugetul de stat pentru DR, insuficient pentru a asigura o DR **durabilă**. Un buget mic înseamnă că instituția nu are încă o pondere mare în domeniul finanțării de proiecte mari în republică. Aici rolul Ministerului ar trebuie să fie unul major, de a **loba** majorarea acestei cote. Aș mai adăuga ca minus comunicarea insuficientă cu ADR, și aici nu știu cine e de vină, însă pe alocuri se resimte o lipsă de

comunicare permanentă. CRD se întrunește de câteva ori pe an și e cam puțin, însă asta derivă, așa cum am zis, din faptul că FNDR încă nu este o instituție cu pondere mare în DR și în domeniul finanțării de proiecte. La fel un minus ar fi lipsa sau, mai bine zis, caracterul neconvingător al **criteriilor** după care un proiect este calificat ca fiind „**regional**” și, deci, trebuie sau nu finanțat. Un drum care leagă 2 sau 3 sate este sau nu un proiect regional? Probabil nu! Reparația unei grădinițe într-un sat este sau nu un proiect regional? Din nou, probabil nu. Amenajarea unui poligon de deșeuri care deservește câteva sate dintr-un singur raion este sau nu un proiect regional? Răspunsul, probabil, e același.

În acest context, ADR și, în special, Ministerul de profil ar urma să precizeze criteriile după care noi, membrii CRD ajungem să **aprobăm** un proiect sau altul și să-l înaintăm spre examinare în cadrul comisiilor **interministeriale** ulterior. De 10 ani avem ADR-uri și CRD-uri, însă bugetele gestionate sînt prea mici, criteriile după care se acordă finanțare sînt departe de a fi chiar „regionale”, iar ca rezultat avem **pasivitate** din partea membrilor CRD și neîncredere din partea aplicanților la finanțare.

Cred că dacă conducerea țării, guvernul în special, ar fi mai **pro-activi** și ar vedea **strategic** conceptul de DR, am înregistra un progres simțitor. Este necesară fortificarea rolului CRD și a ideii de DR în principiu: în plan bugetar, în plan legislativ. Atunci cînd CRD și ADR vor deveni **instituții** puternice și **abilitate** financiar, lucrurile se vor schimba spre bine.

NICOLAE MELNIC

antreprenor, reprezentant al sectorului privat în CRD 2019-2023, r-ul Călărași, ex-primarul or. Călărași (2007-2019)

Pentru prima dată cu DR m-am intersectat practic odată cu formarea ADR Centru, eu fiind în funcția de primar al orașului Călărași. Atunci cea mai mare problemă pentru oraș era că nu aveam stație de epurare. În perioada 2010-2012, cu asistența ADR Centru s-a construit, în urma concursului de propuneri de **proiecte**, stația de epurare cu un debit de 1200 m³ pe zi. Am devenit **membru CRD** relativ recent, în 2020, în noul mandat al acestui organ (2019-2023), ca reprezentant al sectorului privat.

Cu **activitatea CRD** m-am intersectat în 2014-2015, când am depus pentru finanțare din FNDR două proiecte: unul pe aprovizionare cu apă și altul în domeniul sporirii atractivității turistice (Aleea Clasicilor, muzeul orașului, scena de amfiteatru, popas turistic, drumul central), proiect care a fost aprobat și implementat cu succes. Proiectul în domeniul AAC a fost trecut în lista de rezervă, și peste 2 ani a fost inițiată finanțarea lui, cu sprijinul partenerilor de la **GIZ**. Atunci știam de CRD că este un organ care aprobă, care ia decizii cu privire la proiectele de DR depuse de către aplicanții din regiune. În al treilea mandat al CRD (2015-2019), mi-am dorit să reprezint primarii din raionul Călărași, însă a fost delegat alt reprezentant. În mandatul curent

m-am implicat ca să pot într-un fel sau altul **să contribui** la dezvoltarea raionului, la dezvoltarea regiunii.

Despre rolul și competențele CRD am aflat mai în detaliu la atelierele de **instruire** organizate de ADR Centru. De prevederile de bază din Regulamentul CRD am luat cunoștință înainte să-mi depun dosarul la concursul de selectare a reprezentanților sectorului privat în CRD. Cred că, pe lângă ședințele ordinare ale CRD, este nevoie periodic, cam o dată în jumătate de an de o întrunire **neformală** între noi, membrii CRD, la care să discutăm toate problemele curente, este nevoie și de o înprospătare a cunoștințelor noastre despre rolul și competențele acestui organ.

CRD-ul este o **platformă** regională importantă, din ea fac parte diverse categorii: administrația publică locală de ambele niveluri, reprezentanți ai sectorului asociativ, ai sectorului privat, la ședințe participă și reprezentanți ai administrației publice centrale, precum și reprezentanți ai partenerilor de dezvoltare. Este bine că problemele regiunii pot fi analizate de aceste categorii din **diferite** puncte de vedere; eu, ca fost primar, puteam să-mi doresc proiecte pentru orașul pe care îl gestionam, dar din punct de vedere al dezvoltării regionale mai cu **impact** ar putea fi proiecte mai mari, cu implicarea a 2-3 raioane învecinate.

Consider că cea mai acută problemă pentru Regiune este, pe lângă problema ecologică, lipsa locurilor de **muncă**. Aceasta este o provocare pentru noi toți și trebuie să gîndim astfel politicile și măsurile de intervenție ca să putem crea locuri de muncă **accesibile** pentru oameni. Un criteriu esențial pentru **eligibilitatea** proiectelor de DR care vor fi finanțate trebuie să fie acest indicator – locuri de muncă nou create. În altă ordine de

idei, aş menţiona că **discrepanţele** în interiorul regiunii sînt destul de accentuate, atît între oraşele foste centre judeţene şi celelalte oraşe, cît şi între oraşe şi localităţile rurale. **Polarizarea** aceasta oricum va exista, investitorii îşi direcţionează resursele în zonele mai dezvoltate, şi oamenii migrează mai mult în aceste zone. Totodată, susţin ideea de implementare a conceptului de **zone defavorizate**, concept ce s-a regăsit în strategiile de DR de pînă acum.

Referitor la **transparenţa** CRD, consider că este important ca toţi membrii care **doresc** să ia cunoştinţă de detaliile notelor conceptuale depuse pentru finanţare din bani publici (FNDR) să aibă această ocazie, eventual cu angajarea prin semnătură de a nu încălca dreptul de autor al celor care au elaborat aceste note. Dacă se cheltuie bani **publici**, noi trebuie să avem dreptul, la necesitate, să cunoaştem cum şi pentru ce se intenţionează să fie cheltuiţi aceşti bani.

Consider că sectorul **asociativ** trebuie să fie reprezentat în CRD, ei sînt cei care într-un fel sau altul ar putea să supravegheze activitatea CRD, să pună întrebări mai incomode, să-i „ţină în formă” pe ceilalţi membri. Ei în mare parte nu sînt oameni cu pregătire tehnic-ingenerescă, dar în aspecte ce ţin de organizare, de transparenţă, de interacţiune cu populaţia au un cuvînt de spus. Totodată, reprezentanţii sectorului **privat** sînt oameni cu o experienţă bogată, cu realizări şi planuri concrete, care se pot implica cu opinii şi recomandări realiste în activitatea de dezvoltare a regiunii.

Implicarea **MADRM** în procesul de DR a depins într-o măsură de schimbarea frecventă în ultimul deceniu a conducerii

acestui minister. Pe toată durata mandatului meu s-au schimbat vreo șase miniștri. Consider că acest lucru se întâmplă din cauza unei politizări excesive a procesului de **guvernare**. Totodată, în timpul interacțiunii mele cu ministerul am văzut că aparatul executiv și specialiștii au o pregătire bună și chiar vin cu propuneri **competente** și constructive. De când sînt membru CRD în mandatul curent, interacțiunea ministerului cu CRD am văzut-o destul de **echilibrată**. La fel, și interacțiunea ADR-ului cu CRD-ului o percep ca una sănătoasă, dar o apreciere mai concretă o voi putea da pe final de mandat.

La modul general, văd un **progres** în implementarea politicii de DR pe parcursul ultimului deceniu, progres ce a fost realizat nemijlocit prin intermediul **ADR**. Calitatea documentelor de planificare regională s-a îmbunătățit. De fiecare dată cînd am apelat la ADR pentru consultanță, mi s-au oferit un sprijin competent. Și la nivel de implementare a proiectului, colaborarea noastră a fost una eficientă. Reprezentanții ADR desfășoară des vizite și ședințe de lucru în teren pentru a facilita implementarea mai eficientă a proiectelor.

În general, o **premisă indispensabilă** pentru asigurarea progresului politicii de DR este **stabilitatea politică** în țară. O altă reformă necesară în opinia mea, în perspectiva reformei administrativ-teritoriale, este ca regiunile de dezvoltare să devină regiuni **administrative**, toți ar avea de cîștigat.

VEACESLAV GUȚUȚUI

Viceministru al Dezvoltării
Regionale și Construcțiilor
în perioada 2010-2013

De mai mulți ani, de la diferite tribune se tot vorbește despre necesitatea modificării, actualizării **legii cu privire la dezvoltarea regională** (DR), a conceptului de DR. În acest context, trebuie să vedem ce model de DR alegem, pentru că în Europa se aplică diferite modele, în care agențiile și consiliile de dezvoltare regională au diferite roluri, nu doar în formatul pe care îl avem în Republica Moldova. La noi, însă, DR a rămas un domeniu **sectorial**, pe când el de fapt este un domeniu **transversal**, un domeniu care are legătură directă cu diferite sectoare socio-economice. Respectiv, rolul autorității publice centrale responsabile în domeniu este de asigura implementarea politicilor publice în DR **inter-sectoriale**. Acest lucru însă nu s-a reușit să fie implementat, aceasta fiind de fapt **rădăcina** tuturor provocărilor ce țin de domeniul DR.

Problema dată trebuie să fie conștientizată pe deplin atât de Guvern, cât și de Parlament, inclusiv sub aspectul de distribuire a fondurilor naționale. La noi fiecare **minister** gestionează anumite **fonduri** și nimeni nu vrea să cedeze, să înțeleagă că în această distribuire de fonduri trebuie să fie implicat cât mai activ și sistemic ministerul responsabil de politica de DR. Toate investițiile publice care se fac în teritoriu trebuie să fie **coordonate** din punct de vedere a politicilor publice din domeniul DR.

Mecanismul de distribuire a fondurilor în domeniul DR este unul destul de **transparent** și apreciat de partenerii externi, un mecanism ce implică toate nivelurile de administrare (de la local la central), astfel că necesitățile din **teritoriu** sînt bine resimțite la nivel central. Fără o coordonare la nivel central, fără o argumentare foarte solidă a eficienței economico-financiare, tehnice, de mediu etc., distribuția fondurilor nu va fi **optimizată** și eficientizată, ci va reprezenta în continuare o acțiune solitară la nivel de fiecare minister/agenție în parte, fără o **viziune** și impact de ansamblu asupra dezvoltării regiunilor și localităților. Aici **factorul-cheie** este conștientizarea profundă a acestor aspecte din partea **decidenților** politici.

La noi totul este **amalgamat**: ministerul elaborează și implementează politici, tot ministerul distribuie fonduri, monitorizează și evaluează valorificarea acestor fonduri. Se discută și ideea de a face din **FNDR** o instituție separată. Ar fi o idee bună dacă acest fond ar cumula mai multe fonduri publice din domenii aferente DR și ar fi distribuit printr-un consiliu național, compus din miniștri din diferite domenii și reprezentanții consiliilor regionale. Iar Ministerul trebuie să aibă un rol mai important, mai bine poziționat. Trebuie de orientat mai mult eforturile spre **promovarea** importanței domeniului gestionat de minister. Donatorii străini și **partenerii** de dezvoltare ar putea să desfășoare mai multe activități de **sensibilizare** și sporire a conștientizării importanței domeniului de DR. Ministerul Dezvoltării Regionale este ministerul **dezvoltării** – apropo, este unicul minister care are oficial în denumire noțiunea de „dezvoltare” – ar trebui să devină unul dintre cele mai importante ministere ale țării. Din păcate, în prezent acest minister (cu componenta de DR) devine destul de **marginalizat** și cu puține posibilități reale de a influența procesele

de dezvoltare. Ministerul este supra-încărcat cu funcții, iar DR rămîne în umbră. În general, în opinia mea, **structura** actuală a ministerului după **comasarea** celor 3 ministere (al dezvoltării regionale și construcțiilor, al agriculturii și al mediului) nu este una chiar reușită, domeniul mediului și cel al agriculturii avînd activități pe alocuri **incompatibile**. Eu aș fi optat ca ministerul agriculturii să rămîină un minister separat, iar DR să se regăsească, de exemplu, în cadrul Ministerului Dezvoltării Regionale, Mediului și Turismului.

În toamna anului 2009 a început **implementarea** reală a legii cu privire la DR (adoptată în decembrie 2006), s-a constituit ministerul de profil, au fost formate primele 3 agenții de dezvoltare regională, au fost formate și desfășurate primele ședințe ale Consiliilor Regionale de Dezvoltare, aprobate Strategiile de Dezvoltare Regională, Programele Operaționale Regionale. Iar primul **Document Unic de Program** a fost aprobat de Guvern în anul 2010. Totul s-a făcut într-un regim **accelerat**, eram presați de timp, inclusiv din cauza că eram implicați într-un proiect tehnic finanțat de partenerii externi, la finalizarea căruia se acordau **resurse** pentru investiții publice (un proiect finanțat prin **DFID** cu resurse ale Guvernului Marii Britanii), pentru implementarea politicii naționale de DR. Noi am reușit să accesăm și să valorificăm aceste resurse. Paralel, în 2010 a fost lansat proiectul GIZ – „Modernizarea Serviciilor Publice Locale” (**MSPL**), proiect care a acordat și acordă pînă în prezent un suport consistent ministerului de profil, agențiilor de dezvoltare regională și APL-urilor.

Dacă investițiile din fondurile aferente altor domenii decît DR ar fi avut mecanisme și proceduri similare ca în cazul FNDR (proiectele de DR sînt înaintate din regiuni, aprobate la CRD-uri, apoi la CNCDR), atunci într-adevăr se realizau mult mai multe și

mult mai **calitativ**. Cu un fond anual de **170-180 mln de lei**, cît era la începutul implementării politicii de DR [*acum alocările anuale pentru proiectele de DR sînt de cca 200 mln. de lei*], desigur că nu e posibil să reduci **disparitățile** regionale, pentru că necesitățile erau și sînt în continuare foarte mari, de 5-6 ori mai mari decît mărimea FNDR. Da, noi am început să rezolvăm problemele existente la nivel regional, dar mai este mult de lucru pentru a ajunge la un nivel în care aceste disparități să nu fie atît de accentuate. Cu toate acestea, mecanismul de distribuire a fondurilor din FNDR era cel mai transparent dintre toate, cu actori implicați la nivel local, regional și central. Noi încercam să preluăm cele mai bune practici din **experiența** europeană, chiar dacă erau mai riguroase pe alocuri.

Viziunea mea este că trebuie să investim acolo unde **investițiile** publice vor stimula dezvoltarea domeniilor existente și a unor noi domenii, adică acolo unde poate exista efectul de **multiplicare**. Pentru localitățile aflate într-o situație **vulnerabilă**, dar care au un **potențial** pentru valorificarea patrimoniului istorico-cultural, trebuie gîndit un model specific de dezvoltare, cu adaptarea bunelor practici ale experienței europene la realitatea țării noastre. De exemplu, în Italia s-a dezvoltat, în acest sens, direcția **turismului** rural, astfel s-a asigurat dezvoltarea satului italian, s-au acordat mai multe instrumente pentru a dezvolta acest tip de turism și activitățile non-agricole.

DR este foarte strîns legată cu **descentralizarea**. În acest sens, abordarea **LEADER** este foarte relevantă pentru dezvoltarea rurală regională. Grupurile de Acțiune Locală (GAL) trebuie încurajate, finanțate – inclusiv din sursele publice – și chiar formalizate la nivel legal, să aibă un statut concret. Deja multe localități din RM implementează această practică, fiind mulțumiți

că devin un fel de micro-donatori pentru micro-regiunile lor, că ei pot decide singuri cum se repartizează fondurile, pentru care necesități locale să aloce bani, în baza Strategiei de Dezvoltare a **GAL**-ului respectiv. Prin aceasta se stimulează simțul **proprietății** (*ownership*-ul), ei simt și văd rezultatele muncii lor. Este bine că localitățile singure își stabilesc strategiile, formează **parteneriate** unele cu altele, identifică proiectele prioritare și obțin anumite resurse pentru implementarea acestora. **Cetățenii** din localități, nu donatorii sau autoritățile centrale, aleg ce fel de proiecte finanțează – anul acesta, de exemplu, finanțăm domeniul antreprenorial, anul viitor reabilitarea unor obiecte sociale. Statul ar trebui să încurajeze acest **model**, astfel încât acesta să devină și mai funcțional. Această abordare ar fi o cale de salvare a satelor noastre. Printre altele, o idee ar fi ca primarii-reprezentanți ai GAL-urilor să facă parte din CRD, ca unii care **interacționează** mai des cu alte primării și cunosc problemele specifice unor zone mai largi decât propria unitate administrativ-teritorială. Iar în ceea ce ține de formatul implicării sectorului privat în CRD, cred că o opțiune mai eficientă și mai reprezentativă ar fi implicarea la nivel de **asociații** antreprenoriale regionale pe ramuri/domenii, astfel promovînd și motivînd în plus ideea de asociere.

Dacă e să vorbim de cetățenii care se interesează de **politicile** publice, eu consider că majoritatea dintre ei nu prea fac diferență între ADR, CRD, FNDR și Minister. Cetățeanul înțelege mult mai ușor cu ce se ocupă, de exemplu, Ministerul Sănătății sau Ministerul Educației decât cu ce se ocupă Ministerul Dezvoltării Regionale. Cred că faptul că primăriile și consiliile raionale înțeleg ce presupune DR deja e bine. În ceea ce privește **popularizarea** în regiuni a **conceptului** de DR, mai este mult de lucru, deși totuși multe localități pe parcursul ultimului deceniu au implementat

proiecte de DR (atît cu finanțare din FNDR, cît și cu finanțare din surse externe), au simțit la direct ce înseamnă aceasta.

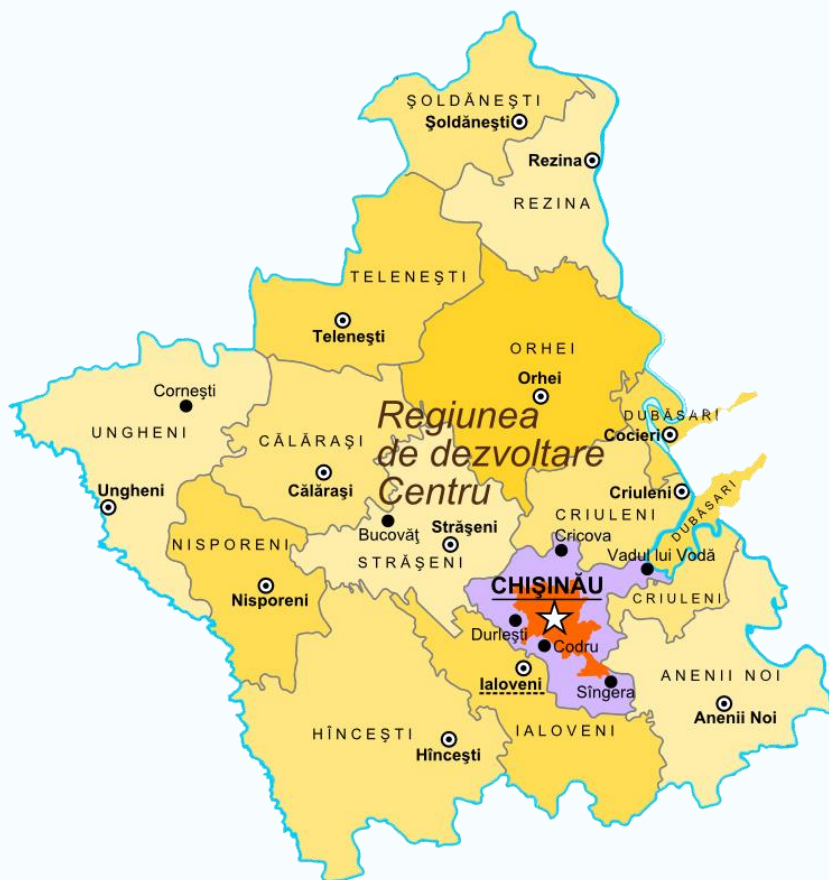
Noi în 2010-2013 la minister am avut la început multă asistență tehnică externă și implementam în practică repede multe idei noi pentru Republica Moldova, precum **cooperarea** inter-comunitară și **regionalizarea** serviciilor publice.

CRD-ul trebuie să fie un organ care, pe lîngă faptul că aprobă și monitorizează implementarea Strategiei de Dezvoltare Regională și a celorlalte documente regionale importante, decide într-adevăr politica de dezvoltare a regiunii, care stabilește **prioritățile** de DR, care monitorizează activitatea ADR-ului. Agențiile fac rapoarte cu privire la implementarea SDR-ului și le prezintă la CRD, dar nu sînt sigur că membrii CRD intră în esența acestor rapoarte. Despre **subordonarea** ADR-ului erau multe discuții: cei de la Minister considerau că agenția trebuie să fie în subordinea ministerului, reprezentanții APL-urilor considerau că trebuie să se subordoneze CRD-ului, cum este în România, de exemplu. Depinde de ce se dorește de la aceste agenții. Sau se merge pe modelul mai centralizat – cu subordonarea la minister, sau pe un model mai descentralizat, mai **autonom** – cu subordonarea la CRD. În opinia mea, aș opta pentru un model mai descentralizat. La nivel central, ministerul să coordoneze toate politicile, iar la nivel regional, CRD-urile să fie mai active, mai responsabile. Se discuta și despre formarea Aparatului Președintelui CRD, o structură tehnică achitată din bani publici, pentru a asigura o **continuitate**, o **memorie instituțională**, care interacționează cu ADR-ul, duce toată corespondența, deține toate rapoartele, documentele strategice. Concluzia este la suprafață – descentralizarea și DR trebuie să meargă împreună, deoarece sînt părți componente ale aceleiași **abordări**.

La începutul activității CRD-urilor, era un **entuziasm** din partea la toți actorii regionali. Noi ne așteptam ca CRD-urile să fie implicate nu doar în distribuția fondurilor, ci și în alte inițiative ale ministerelor, dar și cu **inițiative** proprii, lucru care, cu mici excepții, nu prea s-a întâmplat. Nu-mi amintesc să fi avut ședințe la care să se fi făcut careva analize bune, la care să fi discutat profund aspecte ce țin de DR, de instrumentele de implementare a acestei politici. Noi am desfășurat **instruiri** cu membrii CRD, vizite de studiu, schimb de experiență peste hotare, dar ele nu au dat întru totul **efectul** așteptat, în special în ceea ce privește președinții de raioane, care erau ocupați și implicați în multe activități ce țineau de funcția lor.

Ce ține de implicarea membrilor CRD în procesul de selectare a proiectelor, consider că **accesul** la informații și transparența acestui proces trebuie să fie una **echilibrată**: pe de o parte, dreptul la proprietate intelectuală pe care îl au **aplicanții** care au depus proiecte (proiecte tehnice și alte documente la care s-a depus efort) trebuie asigurat, pe de altă parte, membrii CRD-ului trebuie să cunoască raționamentul și **justificarea** proiectelor, pentru a putea vota în **cunoștință** de cauză. În acest sens, o opțiune ar fi ca membrii-doritori din CRD să asiste la ședințele **comisiei** de evaluare a proiectelor depuse pentru finanțare din FNDR (doar cu statut de observator), pentru a lua cunoștință privind detaliile proiectelor depuse.

Ca DR să aibă un **viitor** în RM, pe lângă toți **factorii** pe care i-am menționat, consider important ca toți cei implicați în acest proces la diferite niveluri să-și execute bine și **responsabil** sarcinile, atât APL-urile, societatea civilă, cât și ADR-urile și Ministerul de profil.

**Consiliul Regional
de Dezvoltare
Centru**

**Agenția de
Dezvoltare Regională
Centru**

consiliul@ungheni.md
presedinte@hincesti.md
spot video: rb.gy/qxnsqs

www.adrcentru.md
fb: [adrcentru](https://www.facebook.com/adrcentru)
adrcentru@adrcentru.gov.md